

Videnscenter
om handicap

DELTAGELSE

**EN BESKRIVELSE AF BEGREBET OG DE FAKTORER
OG DYNAMIKKER, DER HAR INDFLYDELSE PÅ DELTAGELSE**

Februar 2023

Mie Maar Andersen

INDHOLD

1	Indledning	s. 3
2	Hvad er deltagelse	s. 4
3	Hvorfor er deltagelse et relevant begreb?	s. 5
	3.1 Betydningen af deltagelse på individ- og samfundsniveau	s. 6
4	Hvad hæmmer og fremmer deltagelse	s. 7
	4.1 Deltagelsesspiralen: Den enkeltes proces i mødet med det social miljø	s. 8
	4.2 Deltagelsesstjernen: Omgivende miljøfaktorer	s. 14
5	Referencer	s. 21

1. INDLEDNING

I Danmark er det en naturlig del af de flestes liv at kunne gå i skole, at arbejde, gå til fritidsinteresser og deltage i kulturlivet. På trods af dette er der mange mennesker i Danmark, der på grund af deres kultur, religion, etnicitet, seksualitet, køn og ikke mindst funktionsnedsættelse oplever en række barrierer, der vanskeliggør fuldgyltig deltagelse i samfundet på mange områder.

Med udgangspunkt i disse kendte problemstillinger er begrebet deltagelse i de seneste år blevet anvendt i stigende grad af beslutningstagere og fagprofessionelle for at sikre bedre muligheder for inklusion af mennesker i udsatte positioner. Måske netop derfor tages det ofte for givet, at vi alle ved og forstår, hvad begrebet dækker over.

En uddybning af begrebet kan imidlertid bidrage til at kaste lys over, hvad deltagelse betyder i en faglig sammenhæng. Herudover kan det være med til at konkretisere hvilke elementer og dynamikker, der har betydning for, at det enkelte menneske både oplever at have lysten til at ville, mulighederne, evnerne og troen på at kunne og ikke mindst modet til at turde deltage.

Formålet med denne artikel er således at skabe en bedre forståelse for, og et fælles sprog om, begrebet deltagelse og give mulighed for at arbejde mere reflekteret og målrettet med at skabe bedre deltagelsesmuligheder for mennesker der står uden for samfundets fællesskaber.

I Videnscenter om handicap arbejder vi for, at mennesker med handicap får bedre muligheder for at leve et liv, med oplevelsen af at kunne være med og deltage aktivt i alle samfundets arenaer. At skabe øgede muligheder for deltagelse er således omdrejningspunktet for Videnscenter om handicaps arbejde og et centralt mål og middel, uanset hvilken arena den enkelte bevæger sig i.

Deltagelsesmodellerne i denne artikel bliver præsenteret i relation til målgruppen 'mennesker med handicap'. Modellerne er dog generiske og kan derfor anvendes i relation til at forstå, udvikle og støtte deltagelsesmuligheder for alle målgrupper – herunder målgrupper, der ser til fra sidelinjen i en eller flere samfundsarenaer.

2. HVAD ER DELTAGELSE?

Der findes flere forskellige definitioner af deltagelse (Imms et al., 2016). Når vi referer til deltagelse i denne artikel, henviser vi til en persons tilstedeværelse og aktive involvering i en social situation. Deltagelse er således mere end blot den enkeltes tilstedeværelse i form af et fysisk eller virtuelt fremmøde, det er en aktiv involveringsproces, hvor både den enkelte og omgivelserne har et ansvar for at engagere sig, bidrage og påvirke den pågældende situation.

Deltagelse skal således forstås som et relationelt begreb, hvor omgivelserne altid vil have en indvirkning på, hvordan individet deltager. Samtidig vil individets deltagelse også påvirke og forme omgivelserne.

DELTAGELSE = TILSTEDEVÆRELSE + INVOLVERING

At være aktivt involveret behøver dog ikke nødvendigvis at indebære fysiske handlinger eller verbale ytringer. At være aktivt involveret kan ligeledes indebære en tydelig engageret kropslig kommunikation eller opmærksomhed. Dette betyder, at også mennesker med fysiske og/eller verbale udfordringer som fx helt små børn, ældre mennesker, mennesker med anden etnisk baggrund eller mennesker med større funktionsnedsættelser kan deltage i en form, der er tilpasset dem. Ligeledes betyder det, at deltagelse skal ses som et spektrum, der kan indebære alt fra at man fx har en aktiv opmærksomhed i klasselokalet til, at man tager forskellige grader af ansvar for fællesskabet på eksempelvis arbejdspladsen eller i den lokale forening.

Essensen er at den enkelte og andre oplever, en engageret involvering.

Når der ovenfor refereres til 'social situationer', henviser det i denne sammenhæng til de formelle og uformelle fællesskaber og kontekster, som børn, unge og voksne i fællesskab med familie, venner, skolekammerater, kollegaer og andre interessefællesskaber engagerer sig i. Deltagelse repræsenterer således både personens tilstedeværelse og aktive involvering i familien, institutions- og skoleliv i de tidlige år, uddannelses- og arbejdsliv i ungdoms- og voksenårene samt involvering i både organiserede og uorganiserede sociale fællesskaber og fritidsaktiviteter på tværs af livsarenaer.

3. HVORFOR ER DELTAGELSE ET RELEVANT BEGREB?

Deltagelse som begreb er i løbet af de seneste mange år blevet anvendt som en vigtig indikator i relation til både at skabe livskvalitet, sundhed og en vellykket rehabiliteringsindsats. Deltagelse bliver således både fremhævet i den internationale ICF-model (Verdenssundhedsorganisationen & Sundhedsstyrelsen, 2003), der søger at begrebsliggøre, hvad der skal til for at fremme 'funktionsevne', og senest er 'deltagelse' kommet med som en del af formålet i definitionen af rehabilitering i den nye 'Hvidbog om rehabilitering' (Maribo et al., 2022). Her står der:

**"Formålet med rehabilitering er at muliggøre et meningsfuldt liv med bedst mulig aktivitet og deltagelse, mestring og livskvalitet."
(Maribo et al., 2022, s. 11)**

Ydermere er deltagelse et aktuelt og relevant bagvedliggende begreb i drøftelser om velfærd og målet med socialt arbejde. Der er således en stigende forståelse af, at velfærd ikke kun handler om at levere ydelser til mennesker med særlige behov. Det handler ligeledes om at støtte og styrke den enkeltes muligheder for at leve et godt liv i de almene samfunds- og hverdagsfællesskaber den enkelte er i, eller kan blive, en del af i både skole-, uddannelses-, beskæftigelses- og fritidslivet (Byskov-Nielsen et al., 2015).

At deltagelse er et begreb, der i dag er yderst relevant at sætte i centrum, underbygges af de afgørende effekter deltagelse kan medføre på både individ- og samfunds niveau. Disse vil blive uddybet i næste afsnit.

3.1 Betydningen af deltagelse på individ- og samfunds niveau

I det følgende fremhæves kort nogle af de betydningsfulde faktorer, som deltagelse kan have på henholdsvis individ- og samfunds niveau.

INDIVIDNIVEAU

På individniveau viser forskning, at deltagelse i sociale situationer under de rette forudsætninger kan medføre et bedre udgangspunkt for menneskers udvikling af både læring, sundhed, trivsel og livskvalitet (Danmarks Evalueringsinstitut 2019, 2022; Kissow & Klasson, 2021; Masten, 2014; Sommer, 2023). Dette skal særligt ses i relation til, at deltagelse i skolen, uddannelses-, arbejds- og fritidsliv kan være med til at skabe betydningsfulde relationer og tilhørsforhold. Herudover kan deltagelsen i disse regi skabe nogle oplevelser, der under de rette forhold kan styrke en persons tro på egne evner, dannelse, identitet og mestringsevne samt forståelsen af egne ressourcer og handlemuligheder.

SAMFUNDSNIVEAU

Deltagelse har på samfunds niveau økonomisk betydning – ikke kun fordi der er en samfundsøkonomisk gevinst ved at flere fx kommer i arbejde, men også fordi det forebygger ensomhed, mistrivsel, sygdom og eksklusion, hvilket kan have store omkostninger. At styrke deltagelse er dog også med til at skabe mere mangfoldighed i fællesskaber på arbejdspladser, i foreninger og på uddannelsesinstitutioner. En mangfoldighed, som forskning viser, er vigtig for innovation, bundlinje og forståelse for forskelligheder (Bredgaard, 2020).

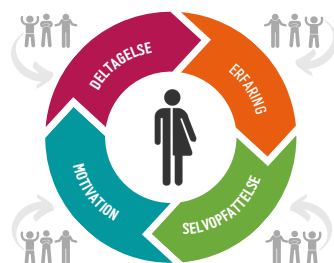
4. HVAD FREMMER OG HÆMMER DELTAGELSE?

Deltagelsesbegrebet er på mange måder lige til, men bliver komplekst, når man dykker ned i det og skal iværksætte konkrete virksomme initiativer i praksis. I dette afsnit præsenteres to grundmodeller, som kan bidrage til at operationalisere begrebet, så det dels bliver tydeligere, hvilke delelementer der er til stede, og det dels bliver mere håndterbart at igangsætte tiltag, der kan fremme deltagelse.

De to modeller er:

DELTAGELSESSPIRALEN

Den enkeltes proces i mødet
med det sociale miljø

DELTAGELSESTJERNEN

Omgivende miljøfaktorer

Den første model 'deltagelsesspiralen' beskriver dynamikken og samspillet, der er til stede imellem det enkelte menneske og det sociale miljø i en deltagelsesproces. Den anden model 'deltagelsestjernen' beskriver de omgivende miljøfaktorer, der er afgørende i en deltagelsesproces.

Selvom modellerne i denne artikel beskrives særskilt og i praksis kan bearbejdes og implementeres uafhængigt af hinanden, så kan de aldrig stå alene, hvis man vil sikre de bedste deltagelsesmuligheder. Derimod skal de forstås som supplerende og gensidigt afhænge i den forstand, at meningsfuld deltagelse i en konkret situation kun kan opstå, hvis perspektiverne fremlagt i begge modeller er imødekommet tilstrækkeligt.

Modellerne kan derfor med fordel anskues i en sammenhæng som vist på næste side.

Figur 1: Kombineret deltagelsesspiral og -stjerne

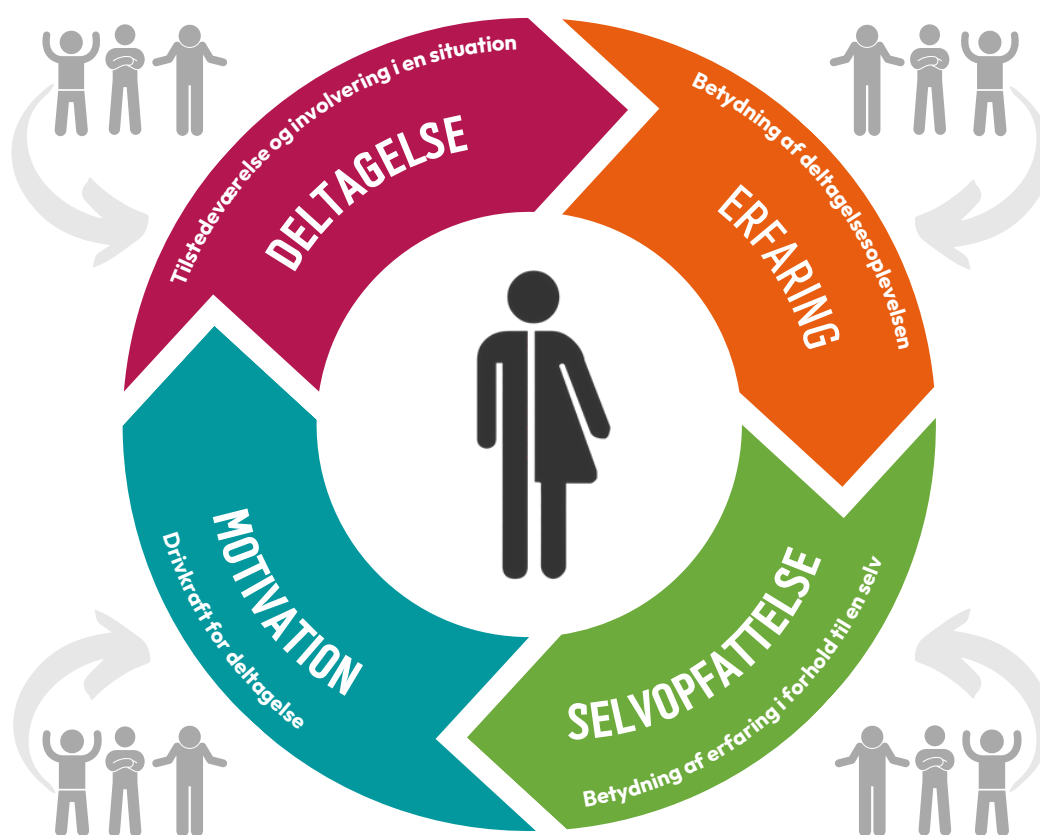
4.1 Deltagelsesspiralen: Den enkeltes proces i mødet med det sociale miljø

Deltagelsesspiralen har primært til formål at tydeliggøre tre pointer:

- De fire begreber: motivation, deltagelse, erfaring og selvopfattelse er centrale og indbyrdes forbundne elementer i en deltagelsesproces.
- Menneskers oplevelse af sig selv er en subjektiv fortolkning, der er relationelt betinget. Den virkelighed, der gør sig gældende hos den enkelte, vil derfor altid være til forhandling og påvirket af andre mennesker. Det betyder også, at deltagelse aldrig vil være et individuelt foretagende eller ansvar, men at andre mennesker vil være med til enten at fremme eller hæmme den enkeltes deltagelse.
- Deltagelse kan ansues som en spiral tænking, hvor deltagelse i en sammenhæng under de rette forudsætninger kan være medskabende til deltagelse i en anden sammenhæng. Deltagelse kan således både forstås som et mål i sig selv, men kan også være et middel til at igangsætte nye deltagelsesbaner i andre arenaer.

Deltagelsesspiralen er udviklet med inspiration fra anerkendte læringsteorier (Dewey, 1938; Kolb, 1984), international deltagelsesforskning (Imms et al., 2016; Imms et al., 2017) og erfaringer fra praksis. I udviklingen af modellen har det været en ambition at anvende et begrebsapparat, der imødekommer en dansk kontekst, og som både kan forstås og anvendes på tværs af faglige traditioner og samfundsmæssige sektorer.

Deltagelsesspiralen vises nedenfor og vil blive beskrevet og uddybet efterfølgende.

Figur 2. Deltagelsesspiralen

Deltagelsesspiralens grundelementer

Modellens fire cirkler repræsenterer selvstændige delelementer, der er forbundet i en cyklus: Et menneskes motivation kan føre til deltagelse i en konkret situation. På baggrund af deltagelsen vil man få en erfaring, der vil påvirke ens selvopfattelse. En opfattelse der igen vil medføre en motivation for deltagelse i en enten gentagende eller ny situation. På denne måde vil deltagelsen bevæge sig i en spiral med flere og nye deltagelsesbaner.

I det følgende uddybes grundelementerne i modellen enkeltvis:

Mennesket i centrum

Mennesket i centrum af modellen er den pågældende person, der tages udgangspunkt i. Dette er en person, der som følge af dennes baggrund og livsvilkår altid vil have nogle særegne forudsætninger, ressourcer, ønsker, drømme og behov. Fx vil handicap, køn, seksualitet, socialøkonomisk status, etnicitet, religion, opdragelse eller alder give et bestemt udgangspunkt, hvorfra man anskuer sig selv og verden. Ligeledes vil disse forskellige elementer skabe et helt livs unikke hensigtsmæssige og uhensigtsmæssige erfaringer. Dette er alt sammen noget, der vil danne forskellige udgangspunkter for forskellige personer. Ligeledes er det noget, der vil præge måden, hvorpå den enkelte oplever og handler i alle deltagelsessituationer. Det vil således være et referencepunkt og ståsted, som den enkelte altid mere eller mindre bevidst eller ubevidst vil tage afsæt i, når denne bevæger sig ud i verden.

Motivation

Motivation omhandler menneskets drivkraft til at handle. Motivationen kan både være drevet af følelser som fx lyst, skam, nysgerrighed eller frygt, men kan også være påvirket af ydre faktorer som eksempelvis lovgivning, økonomi, fagprofessionelles rådgivning og støtte, kollegaers blikke eller familiens håb og ønsker. Bag alle handlinger ligger der således en motivation. Motivation skal derfor heller ikke kun forstås som noget positivt. Fx kan man både være motiveret til at gå i skole, tage til spejder eller køre på arbejde. Men man kan også være motiveret til at blive hjemme, melde sig syg eller sige op. At understøtte skabelsen af deltagelsesfremmende motivation anses for at være et nøgleelement i forhold til at starte en meningsfuld deltagelsesproces.

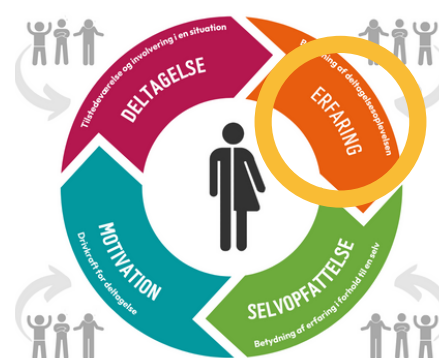
Deltagelse

Deltagelse er den aktive proces, hvor mennesket sætter sin motivation i spil og vælger at møde op og aktivt involvere sig selv i en social aktivitet eller situation. At deltage er således mere end et fremmøde og en tilstedeværelse. Det er en engageret involvering i en social situation. Sagt med andre ord; det ikke deltagelse, hvis man blot dukker op til festen og sidder passivt alene i hjørnet – man skal billedligt talt enten med ud på dansegulvet, op i baren, eller på anden måde engagere sig og opleve at man er involveret.

Erfaring

Erfaring er betydningen af den oplevelse, som mennesket har med den pågældende deltagelses-situation. En erfaring der altid vil tage afsæt i de forudgående forventninger den enkelte har til deltagelsen. Forventninger, som bygger på menneskets tidligere erfaringer eller mangel på selv samme. Såfremt deltagelsesoplevelsen er i overensstemmelse med forventningen, da vil erfaringen blot være en gentagelse og bekræftelse af den nuværende livssituation. Er deltagelsesoplevelsen

derimod i uoverensstemmelse med forventningen, kan den afføde en ny erfaring. Med henvisning til ovenstående fest-eksempel vil en forventning om en hyggelig aften fyldt med sjov og god stemning kunne resultere i en negativ erfaring, såfremt aftenen gik dårligt. Derimod vil forventning om en ensom og dårlig fest resultere i en positiv erfaring, såfremt deltagelsesoplevelsen var det stik modsatte. Dog vil nogle have så indgroede forståelser af sig selv og omverdenen, at de kan have svært ved at tage nye succesfulde oplevelser til sig som gode erfaringer. Fx vil de fleste tolke en invitation til en dans eller samtale, som et tegn på, at man er attraktiv og andre gerne vil en. Dog vil andre tolke det som et tegn på, at ens medmennesker har ondt af en og derfor vil gøre én en tjeneste. Personer, der har tendens til at tolke situationer negativt, vil typisk have mange negative erfaringer med sig og har derfor brug for gentagende succesfulde og positive oplevelser, før de begynder at forstå dem som positive erfaringer.

Selvopfattelse

Selvopfattelse kan betegnes som det blik, mennesket får på sig selv på baggrund af erfaringen. Det kan være at se sig selv som et menneske, der er sjovt, kedeligt, en god ven, modigt, stædigt, altid mislykkes eller som et menneske, der typisk lykkes, hvis man kæmper for det. Selvopfattelsen har derfor stor betydning for, hvor motiveret man er for at påbegynde en ny deltagelsesbane i spiralen med nye hensigtsmæssige eller uhensigtsmæssige handlinger.

Mennesker i spiralens periferi

Det enkelte menneske i centrum vil altid være en del af en større verden, hvilket i modellen er illustreret med mennesker i spiralens periferi. Dette betyder, at det enkelte menneske altid vil blive påvirket af de erfaringer, perspektiver, holdninger og attituder, som det omgivende miljø (familie, venner, fagprofessionelle, kollegaer, klassekammerater osv.) både direkte og indirekte kommunikerer. Den enkeltes perspektiver er således altid til forhandling i sam- og modspil med omverdenen. Fx kan en umiddelbar god oplevelse i skolen ændres fuldstændig, hvis en klassekammerat efterfølgende rynker på brynene eller kommer med en negativ kommentar. Modsat kan en umiddelbar dårlig oplevelse, ændres hvis man efterfølgende får meget ros og anerkendelse.

Pile: Menings- og betydningsdannelse

Pilene imellem de fire cirkler symboliserer, at der her vil ske en menings- og betydningsdannelse, der bliver påvirket af både individet og omgivelserne. En menings- og betydningsdannelse, der er den aktuelle fortolkning på det daværende tidspunkt. Det betyder, at der ikke er et en-til-en resultat, hvor eksempelvis den samme deltagelsesoplevelse altid vil medføre den samme erfaring. Alt afhængig af hvad det enkelte mennesker har med sig i bagagen, samt hvilken attitude og ageren de omkringværende mennesker byder ind med, vil både motivationen, deltagelsen, erfaringen og selvopfattelsen kunne blive påvirket.

Sammenhængen mellem grundelementerne

Modellen tager udgangspunkt i det enkelte menneske som værende i centrum i sit eget liv. En deltagelsesproces vil derfor til hver en tid tage udgangspunkt i den enkeltes tidligere oplevelser, forståelsesverden og forudsætninger. Med andre ord går ingen neutralt ind i en deltagelsesproces. Alle vil have et helt livs erfaringer og forståelser med sig i bagagen, som man vil relatere og perspektivere til, når nyt eller kendt terræn skal indtages.

For mange mennesker kører denne spiral med erfaringer, selvopfattelse, motivation og deltagelse helt automatisk. Særligt for mennesker der har mange gode erfaringer med sig, vil det betyde, at de typisk med forholdsvis stor tro på sig selv, vil kaste sig ud i noget nyt og udfordrende. Såfremt erfaringen fra deltagelsesoplevelsen er positiv, vil det blot bekræfte deres selvopfattelse som én der kan, hvis de vil og skal, hvilket vil motivere dem til flere nye og udfordrende deltagelsessituationer. Modsat vil en negativ erfaring for denne gruppe af mennesker typisk betyde, at de ikke nødvendigvis tænker mindre om sig selv, men at de ikke har ydet nok og tilfredsstillende i den pågældende situation. Det bliver således en negativ undtagelse, som måske ligefrem motiverer dem til at yde en ekstra indsats og gøre det endnu bedre næste gang.

Anderledes ser det ud for mennesker, der har et begrænset erfaringsrepertoire eller mange negative erfaringer med sig. Disse mennesker vil typisk opbygge en stor usikkerhed og manglende tro på egne evner, hvilket betyder, at de i modsætning til motivation udvikler modstand og forbehold overfor nye deltagelsessituationer. En modstand, der enten medfører, at de vælger ikke at deltage, eller at de indgår passivt eller halvhjertet i deltagelsessituationen. En deltagelse, der ofte vil medføre en dårlig erfaring, der i sidste ende bliver en selvopfyldende profeti om at være et menneske, der ikke kan.

Menneskers erfaringer og selvopfattelse vil derfor altid være med til at præge en deltagelsesproces både før, under og efter. På samme måde vil deltagelsesprocessen påvirke erfaringerne og selvopfattelsen fremadrettet. De forskellige komponenter indgår altså i et forhold, hvor de er gensidigt afhængige, hvorfor denne proces kan kaldes en deltagelsesspiral.

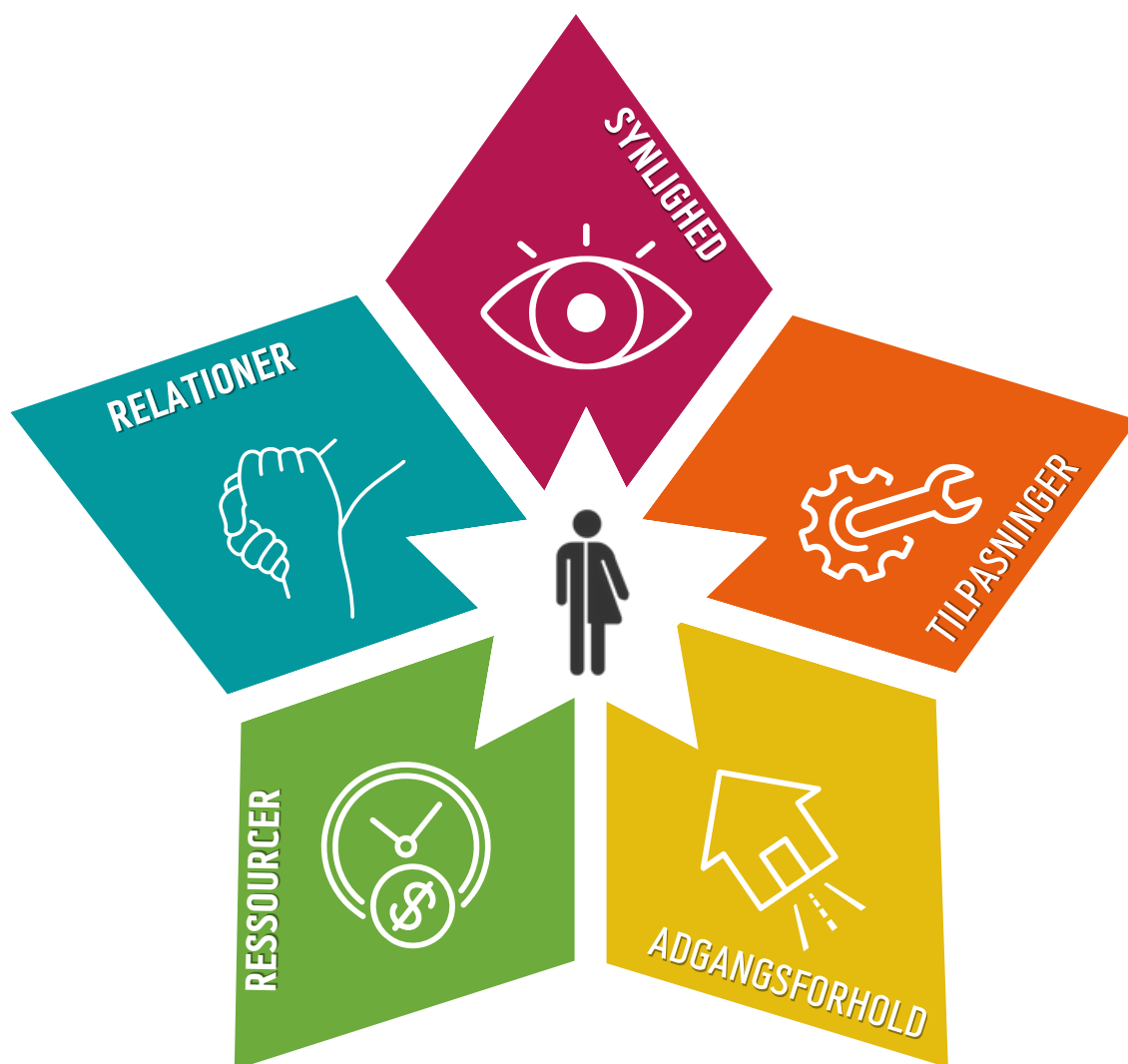
4.2 Deltagelsesstjernen: Omgivende miljøfaktorer

Deltagelsesspiralen giver ikke et fuldt billede af, hvordan deltagelse kan lykkes. Det er altså ikke udelukkende et spørgsmål om en individuel proces støttet af personer omkring den enkelte. Der er også en række miljøfaktorer i omgivelserne, som skal med i betragtningen. Her kan deltagelsesstjernen bidrage til at tydeliggøre tre pointer:

- Der er primært fem omgivende miljøfaktorer, som under de rette forudsætninger kan fremme deltagelse, men under uhensigtsmæssige forhold kan hæmme eller direkte umuliggøre deltagelse.
- Alle fem faktorer er nødvendige at have for øje, hvis alle skal kunne deltage. Dog kan en lille forskel og indsats nogle gange også gøre en stor forskel.
- Det kræver et bredt samarbejde at imødekomme alle fem faktorer tilfredsstillende.

Deltagelsesstjernen er udviklet med afsæt i de omgivende miljøfaktorer, som international deltagelsesforskning fremhæver som afgørende (Maxwell et al., 2012; Imms et al., 2016). I udviklingen af modellen har det været en ambition at være tro over for forskningen og samtidig finde nogle begreber, der skaber resonans i en dansk kontekst.

Deltagelsesstjernen vises på næste side, og vil efterfølgende blive beskrevet og uddybet.

Figur 3. Deltagelsesstjernen

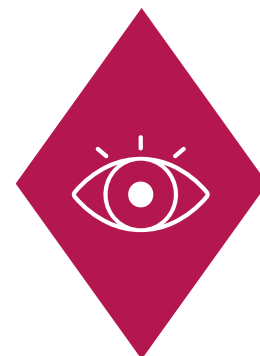
Deltagelsesstjernens grundelementer

Stjernens fem hjørner er ikke direkte forbundet i modellen, men fremstår som selvstændige enheder, da de i modsætning til deltagelsesspiralen som udgangspunkt ikke er indbyrdes afhængige. Til gengæld samler alle fem hjørner sig om mennesket i midten, da alle fem grundelementer vil kunne påvirke den enkeltes oplevelse af at kunne, turde og ville deltage.

I de kommende afsnit uddybes de fem grundelementer enkeltvis.

Synlighed

Synlighed henviser til, at det skal være tydeligt og til at se, at forskellige deltagelsesmuligheder er til stede. Det handler således først og fremmest om, at tilbuddet overhovedet eksisterer og dernæst om, at de etablerede tilbud bliver bedre til at synliggøre deres tilstedeværelse og åbenhed overfor forskellige målgrupper. Såfremt der eksempelvis ikke findes fritidstilbud, hvor mennesker med handicap kan deltage, eller at det ikke bliver synliggjort, at de fritidstilbud, der findes også er for mennesker med handicap, så er resultatet med stor sandsynlighed stort set det samme: Ingen deltagelse af mennesker med handicap. Et andet eksempel er når virksomheder søger nye medarbejdere. Her skal det tydeliggøres, at mennesker med handicap også kan søge job hos dem. Ofte er dette en helt central mangel.

Et andet afgørende aspekt handler om, at de fagprofessionelle, der møder målgruppen i deres arbejde, har øje for at formidle de tilbud der findes. Det kunne fx være pædagogen, læreren, fysioterapeuten, ergoterapeuten eller sagsbehandleren, der hjælper med at gøre det synligt, hvilke aktuelle tilbud og muligheder, der er tilgængelige.

Ligeledes kan det have betydning for motivationen til at starte på fx et nyt studie eller et nyt job, om det fremgår, at det er et sted, der har fokus på mangfoldighed og skabelsen af de bedste udfoldelses- og deltagelsesmuligheder for alle.

Tilpasninger

Tilpasninger indebærer, at forholdene i og omkring aktiviteten – det kan være boksning i foreningen, matematik i skolen, gruppearbejdet på studiet eller mødet på jobbet – bliver tilpasset, så alle har mulighed for at deltage på tilfredsstillende vis. Tilpasningerne kan fx indebære:

- Tilpasning af selve aktivitetens kompleksitet, så den imødekommer det kompetenceniveau, den enkelte har. Det kunne fx være at spille med en ballon i stedet for en fjerbold, når der skal spilles badminton. Eller designe og tilpasse et job, så kerneopgaven er forenelig med kandidatens kompetencer og arbejdsevne.

- Tilbyde nogle alternativer til de rammer, som aktiviteten foregår i. Det kunne fx være et afskærmet hjørne i klasselokalet, hvor børn, der har koncentrationsbesvær, bedre kan få ro og fordybe sig. Eller fx mulighed for hjemmearbejde eller et lokale til at hvile sig i.
- Skaffe de nødvendige hjælpemidler. Det kan være kompenserende læse- og skrive teknologi, der kan imødekomme ordblindhed og synshandicap, eller et aktivitetshjælpemiddel, der muliggør deltagelse i en fritidsaktivitet. Det kan også være fysiske eller online hjælpemidler på uddannelsen eller arbejdspladsen.
- Skabe en mere simpel og struktureret kommunikation der gør aktiviteten mere forståelig og håndterbar. Det kan være gennem visuelle forlæg som fx piktogrammer, power points med mindre tekst og flere illustrationer, eller dialogkort, der rammesætter en samtale.
- Tilbyde den enkelte alternative regler og betingelser. Såsom fleksibilitet i forhold til hvor meget man må arbejde hjemmefra, hvornår på dagen man lægger sine timer og pauser, eller om man må beholde sine sko på i klassen, da det ellers vil tage hele frikvarteret at få dem på igen. Det er dog vigtigt, at de alternative regler og betingelser bliver præsenteret og implementeret på en sådan måde, at den enkelte på den ene side ikke mister sin værdighed og oplever at skille sig negativt ud. Eller at det på den anden side giver anledning til misundelse, mobning eller andre uhensigtsmæssige følelser og reaktioner fra omgivelserne.

Adgangsforhold

Adgangsforhold betyder, at alle skal kunne og turde komme hen til, ind og rundt til de aktiviteter, som de ønsker at deltage i såvel fysisk som online. Det handler fx om, at der er handicapparkering og gode transportmuligheder til og fra den pågældende aktivitet. Det kan også handle om, at der er taktile ledelinjer i gulvet for mennesker med synshandicap, en rampe til kørestolsbrugere og gode vejledninger til, hvordan man får adgang til onlinemøder. Desuden kan man for mennesker med usynlige handicap gøre adgangsforholdene

bedre, hvis studiet, arbejdspladsen eller foreningen fx er bekendt med Solsikkesnoren, og hermed signalerer at der er en forståelse og accept af den pågældendes situation.

Adgang handler således ikke kun om fysisk at kunne komme hen til, ind og rundt, men for mange også om at turde tage bussen derhen, gå ind ad døren og rundt i lokalet.

Ressourcer

Ressourcer hentyder til de praktiske omstændigheder, der henholdsvis kan gøre deltagelsen overkommelig eller uoverkommelig. De ressourcer (energi, tid, penge), man lægger i aktiviteten, må således ikke overstige, de ressourcer man har til rådighed. Ressourcer kan blandt andet omfatte:

- **Tid:** Tiden, det tager at komme til og fra den pågældende aktivitet kan være en udslagsgivende faktor. Det kan derfor være afgørende, at der fx bliver etableret klubtilbud i lokalmiljøet, så det i en hektisk hverdag bliver mere overskueligt, at man har en fritidsinteresse. Ligeledes kan den tid, som selve aktiviteten varer, være afgørende; fx det antal timer man kan arbejde på en dag. Et andet aspekt handler om, at mange mennesker med handicap oplever at det daglige energiforbrug (mentalt såvel som fysisk) hurtigere bliver brugt op i forhold til mennesker uden et handicap. Derfor er det ofte vigtigt, at en aktivitet kan betale sig i forhold til den energi der bruges på den. Her er det både værd at overveje, om en aktivitet kan være for lang, men også at den kan betale sig i forhold til en given transporttid og de ressourcer der bruges herpå.
- **Økonomi:** Aktiviteter, tilbud og løsninger skal være økonomisk bæredygtige og fair. Fx skal man have råd til en fritidsaktivitet og til de hjælpemidler, det kræver, for at man kan deltage. På studiet kan det handle om SU-regler eller anskaffelse af bøger og materialer, og på en arbejdsplads om, at den løn man får, skal være i overensstemmelse med det kompetenceniveau, man besidder.
- **Administration:** De administrative og lovgivningsmæssige processer og forhold der kan muliggøre deltagelse skal være gennemskeelige og overkommelige. Det kunne fx være en ansøgning om aktivitetshjælpemidler, dispensation på studiet eller at en arbejdsgiver eller jobkonsulent i jobcenteret skal støtte medarbejderen med at skabe klarhed over kompensations- og jobmuligheder.

Relationer

Relationer handler i denne sammenhæng om, at både mennesket, der skal deltage, og de andre, der er en del af deltagelsessituationen, skal være parate til at indgå i et inkluderende fællesskab med gensidig accept og respekt for hinanden. Den enkelte skal således være åben overfor at være med, og de andre skal være imødekommende over for den enkeltes deltagelse.

Hvorledes det relationelle fremmer eller hæmmer deltagelse vil i høj grad afhænge af de holdninger og forventninger, som både individet og de andre har. I denne sammenhæng er det særligt vigtigt at få lavet en forventningsafstemning i forhold til balancen i mellem ansvar og støtte. Dette er vigtigt, da for meget ansvar og for lidt støtte på den ene side kan være for overvældende og umuliggøre deltagelse, imens for lidt ansvar og for meget støtte på den anden side kan signalere, at man ikke har nogle forventninger til, at den pågældende person kan løfte opgaven.

At skabe deltagelsesfremmende relationer, handler i høj grad også om den kommunikation, der foregår imellem parterne. En kommunikation, der både kommer til udtryk gennem de enkeltes kropssprog, verbale ytringer (både ord og toneleje) samt handlinger. Elementer, der alt afhængig af udførsel, kan signalere alt fra begejstring, venlighed og nysgerrighed til fjendtlighed og afsky. Det er således væsentligt, at man som leder, klasselærer eller aktivitetsansvarlig er med til at skabe en kultur, hvor man aktivt har fokus på at fremme inkluderende fællesskaber. Det kan fx være at italesætte nogle konkrete guidelines såsom:

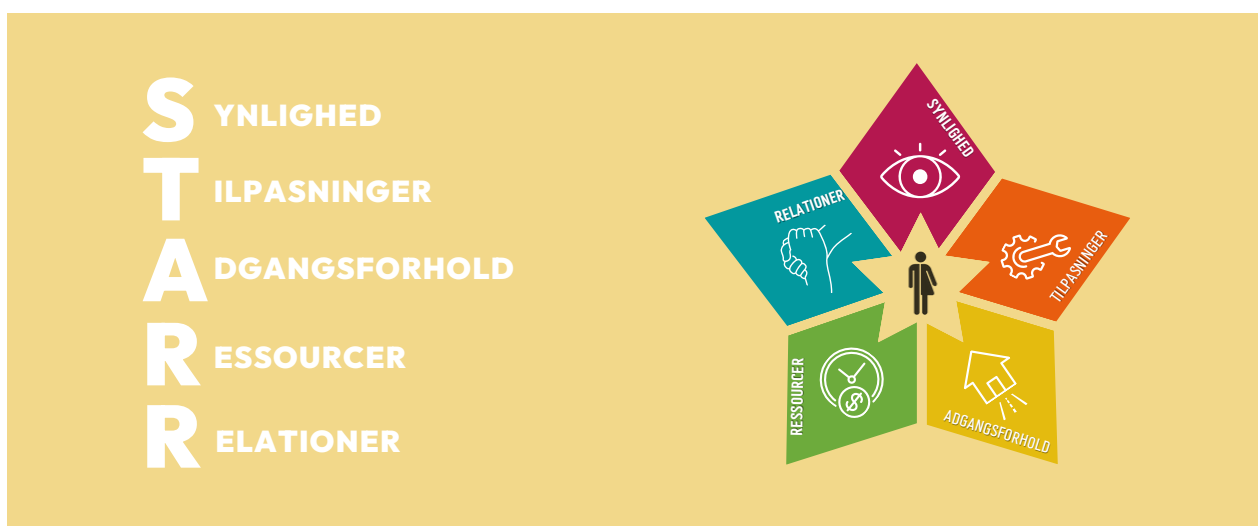
- Vi siger altid goddag/godmorgen og farvel til hinanden, når vi kommer og går hjem.
- Vi spiser som udgangspunkt altid frokost sammen, og sørger for at alle er med.
- Når der er nye spillere, kollegaer, studerende eller elever, gør vi altid en ekstra indsats for, at de skal føle sig velkommen.

Sammenhængen mellem grundelementerne

Som det fremgår af modellen, har deltagelsesstjernen fem lige store hjørner: Et symbol på at alle fem omgivende miljøfaktorer er lige vigtige at have for øje, når man skal understøtte en deltagelsesproces. Dette betyder ikke, at alle faktorer vil være lige aktuelle for alle mennesker. Men ønsker man i et bredt perspektiv at skabe et inkluderende miljø i fx skolen, uddannelsesinstitutionen, foreningen eller på arbejdspladsen, hvor alle har mulighed for at deltage aktivt, så bør man have alle hjørner for øje. Ligeledes er alle hjørner heller ikke lige nemme at imødekomme, lige omkostningsfulde eller lige lette for alle at gøre noget ved. Men de er lige i den forstand, at en vellykket deltagelsesproces er forudsat af, at alle fem hjørner har betydning for, hvorvidt alle mennesker oplever at have mulighed, lyst, mod, evner og overskud til at deltage.

Hjørnerne er ikke direkte forbundet, idet de som udgangspunkt ikke er indbyrdes afhængige, og derfor heller ikke nødvendigvis vil influere hinanden hverken positivt eller negativt. Ved at arbejde på at optimere forholdene i relation til en af de fem omgivende miljøfaktorer, kan man således ikke antage, at de andre faktorer automatisk også vil blive forbedret. De fem faktorer skal derfor have hver deres isolerede opmærksomhed. I den sammenhæng skal det nævnes, at det ikke er alle, der vil opleve at kunne gøre noget ved alle faktorerne. Dog vil alle kunne gøre noget! En virksomhed vil således ofte kunne iværksætte tiltag, der søger at imødekomme alle fem faktorer, mens en lokal forening vil være afhængig af kommunens støtte og samarbejde, for at imødekomme alle deltagelsesstjernens fem hjørner.

Forbogstaverne i de fem omgivende miljøfaktorer udgør bogstavkombinationen STARR, der understøtter den figurative stjerneform.

5. REFERENCER

Bredgaard, T., Amby, F., Holt, H. & Thuesen, F. (2020). Handicap og beskæftigelse: Fra barrierer til broer (1. udgave). Djøf.

Byskov-Nielsen, R., Høy Gemal, C. & Ulrich, J. (2015). Ny velfærd – på vej mod et nyt paradigme. Systime.

Danmarks Evalueringsinstitut. (2019). Elevtrivsel på de gymnasiale uddannelser. Danmarks Evalueringsinstitut.

Danmarks Evalueringsinstitut. (2022). Studerendes oplevelser af studiemiljøet på de videregående uddannelser. Danmarks Evalueringsinstitut.

Dewey, J. (1938). Experience and education. New York: Macmilian.

Imms, C., Adair, B., Keen, D., Ullenhag, A., Rosenbaum, P., & Granlund, M. (2016). 'Participation': A systematic review of language, definitions, and constructs used in intervention research with children with disabilities. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 58(1), 29–38.

Imms, C., Granlund, M., Wilson, P. H., Steenbergen, B., Rosenbaum, P. L., & Gordon, A. M. (2017). Participation, both a means and an end: A conceptual analysis of processes and outcomes in childhood disability. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 59(1), 16–25.

Kissow, A. M. & Klasson, L. (2021). Deltakelse for barn og unge med funksjonsnedsettelse, med særskilt vekt på deltagelse i fysisk aktivitet: En systematisert kunnskapsoversikt: Forskningslitteratur fra 1995–2019. (Rapport nr. 1-2021). Valnesfjord: Nasjonal kompetansetjeneste for barn og unge med funksjonsnedsettelse/Aktiv Ung.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning. Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Maribo, T., Ibsen, C., Thuesen, J., Vinther Nielsen, C., Sau Johansen, J., & Bonnerup, A. (2022). Hvidbog om rehabilitering. Rehabiliteringsforum Danmark.

Masten, A. S. (2014). Ordinary magic: Resilience in development. Guilford Press.

Maxwell G., Alves I. & Granlund M. (2012). Participation and environmental aspects in education and the ICF and the ICF-CY: findings from a systematic literature review. *Developmental Neurorehabilitation*. 15:63–78.

Sommer, D. (2023). Resiliens – fra robusthed til en dynamisk forståelse. Samfundslitteratur.

Verdenssundhedsorganisationen, & Sundhedsstyrelsen. (2003). ICF – international klassifikation af funktionsevne, funktionsevnenedsættelse og helbredstilstand (G. Schiøler & T. Dahl, Red.; 1.). Munksgaard Danmark.

Videnscenter om handicap

Kontakt

Blekinge Boulevard 2
Høje Taastrup, 2630
Handicaporganisationernes Hus

www.videnomhandicap.dk
post@handivid.dk

